

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v plénu složeném z předsedy Pavla Rychetského a soudců Ludvíka Davida, Jaroslava Fenyka, Josefa Fialy, Jana Filipa, Jaromíra Jirsy, Tomáše Lichovníka (soudce zpravodaje), Jana Musila, Vladimíra Sládečka, Radovana Suchánka, Kateřiny Šimáčkové, Vojtěcha Šimíčka, Milady Tomkové, Davida Uhlíře a Jiřího Zemánka o návrhu Obvodního soudu pro Prahu 8 na zrušení ustanovení § 264 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), za účasti Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky a Senátu Parlamentu České republiky, jako účastníků řízení, a vlády České republiky, jako vedlejšího účastníka řízení, t a k t o:

Návrh na zrušení ustanovení § 264 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), se zamítá.

Odůvodnění:

I.

Vymezení věci a rekapitulace návrhu

1. Návrhem, který byl Ústavnímu soudu doručen dne 24. června 2014, se Obvodní soud pro Prahu 8, za nějž jedná předseda senátu JUDr. Petr Novák (dále též „navrhovatel“), s poukazem na čl. 95 odst. 2 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“), resp. § 64 odst. 3 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, domáhal zrušení ustanovení § 264 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), a to pro jeho rozpor s ústavním pořádkem.

2. Předmětný návrh byl podán v souvislosti s rozhodováním navrhovatele o obžalobě státní zástupkyně Obvodního státního zastupitelství pro Prahu 8 ze dne 11. února 2009 na obviněného J. H. pro trestný čin lichvy dle § 253 odst. 1 alinea druhá, odst. 2 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění účinném do 31. prosince 2009, vedené u něho pod sp. zn. 1 T 23/2009. Obviněnému bylo kladeno za vinu, že jednáním, blíže popsáním v obžalobě, zahrnujícím 46 jednotlivých dílčích útoků, způsobil ve prospěch společnosti ACM Money Česká republika, a. s., poškozeným škodu v celkové výši nejméně 29 284 456 Kč.

3. Dne 31. května 2010 podala státní zástupkyně Obvodního státního zastupitelství pro Prahu 8 na obviněného J. H. v podstatě totožnou obžalobu pro trestný čin lichvy dle § 253 odst. 1 alinea druhá, odst. 2 trestního zákona, která obsahovala popis 12 dílčích

útoků, jimiž měl obviněný H. ve prospěch v předchozím odstavci uvedené společnosti způsobit poškozeným škodu v celkové výši nejméně 6 064 716 Kč. Tuto obžalobu Obvodní soud pro Prahu 8 přijal pod sp. zn. 5 T 35/2010.

4. K tomu navrhovatel ve svém podání podotkl, že z hlediska právní kvalifikace bylo jednání obžalovaného H. v obou obžalobách chápáno jako jeden trestný čin lichvy dle § 253 odst. 1 alinea druhá, odst. 2 trestního zákona, který byl spáchán 58 dílčími útoky (46 dílčími útoky z obžaloby 1T 23/2009 a 12 dílčími útoky z obžaloby 5 T 35/2010), tedy jako tzv. pokračující trestný čin.

5. Rozsudkem Obvodního soudu pro Prahu 8 sp. zn. 5 T 35/2010 ze dne 12. října 2011 byl obžalovaný H. zproštěn obžaloby podle § 226 písm. b) trestního řádu, tj. z důvodu že v žalobním návrhu označený skutek není trestným činem, a všichni poškození byli se svými nároky na náhradu škody odkázáni na řízení ve věcech občanskoprávních. Usnesením Městského soudu v Praze sp. zn. 6 To 69/2012 ze dne 7. března 2012 bylo odvolání státní zástupkyně a jednoho z poškozených zamítnuto, rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 8 sp. zn. 5 T 35/2010 ze dne 12. října 2011 tak nabyl právní moci. Ve věci nebyl podán žádný mimořádný opravný prostředek.

6. V řízení vedeném pod sp. zn. 1 T 23/2009 navrhovatel rozhodl rozsudkem ze dne 22. března 2012, jímž obžalovaného H. rovněž zprostil obžaloby podle § 226 písm. b) trestního řádu. Proti tomuto rozhodnutí podala odvolání státní zástupkyně a jeden z poškozených, načež usnesením Městského soudu v Praze sp. zn. 61 To 335/2012 ze dne 27. září 2012 byl napadený rozsudek zrušen v celém rozsahu a věc byla vrácena navrhovateli k novému rozhodnutí.

7. Rozsudkem Obvodního soudu pro Prahu 8 sp. zn. 1 T 23/2009 ze dne 21. března 2013 byl posléze obžalovaný H. uznán vinným 46 dílčími útoky pokračujícího trestného činu lichvy dle § 253 odst. 1 alinea druhá, odst. 2 trestního zákona, za což byl odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání šesti měsíců, jehož výkon byl podmíněně odložen na zkušební dobu v trvání jednoho roku. Poškození byli se svými nároky na náhradu škody odkázáni na řízení ve věcech občanskoprávních. V odůvodnění rozsudku navrhovatel uvedl, že mu nezbylo, než uznat obžalovaného vinným, jak výše uvedeno, neboť je dle § 264 odst. 1 trestního řádu vázán právním názorem odvolacího soudu, vysloveným v jeho usnesení sp. zn. 61 To 335/2012 ze dne 27. září 2012, podle něhož obžalovaný svým jednáním naplnil všechny znaky skutkové podstaty trestného činu lichvy dle § 253 odst. 1, 2 trestního zákona. Současně navrhovatel připomněl existenci rozhodnutí přijatých v trestní věci vedené pod sp. zn. 5 T 35/2010, v níž byl obžalovaný za jednání, které je považováno za pokračování v tomto řízení projednávaného trestného činu lichvy, pravomocně zproštěn obžaloby. Jmenovitě odůvodněním rozhodnutí Městského soudu v Praze sp. zn. 6 To 69/2012 ze dne 7. března 2012 se navrhovatel podle svých slov inspiroval při vydání svého předchozího, odvolacím soudem zrušeného rozsudku ze dne 22. března 2012, domnívaje se tehdy, že v totožné věci musí být rozhodnuto stejně, neboť opačný postup je v rozporu s ústavní zásadou práva na spravedlivý proces.

8. Shora zmíněný rozsudek navrhovatele sp. zn. 1 T 23/2009 ze dne 21. března 2013 byl nicméně na podkladě odvolání státní zástupkyně, obžalovaného H. a několika poškozených zrušen usnesením Městského soudu v Praze sp. zn. 61 To 211/2013 ze dne 24. září 2013 a věc byla vrácena navrhovateli k novému projednání. Odvolací soud dospěl k závěru, že skutková zjištění soudu prvního stupně jsou dosud neúplná, nemají

oporu v provedeném dokazování a jsou v rozporu i s použitou právní kvalifikací. Odvolací soud dále mimo jiné podrobil kritice nedůvodnou změnu skutkové věty ze strany nalézacího soudu, jakož i odůvodnění napadeného rozsudku, které podle jeho názoru nesplňuje požadavky zakotvené v ustanovení § 125 odst. 1 trestního řádu, v důsledku čehož je toto rozhodnutí nepřezkoumatelné.

9. Navrhovatele, jak uvedl ve svém podání adresovaném Ústavnímu soudu, právní argumentace Městského soudu v Praze obsažená v jeho usneseních sp. zn. 61 To 335/2012 ze dne 27. září 2012 a sp. zn. 61 To 211/2013 ze dne 24. září 2013 nepřesvědčila o správnosti právního názoru, že 46 dílčích útoků z 58 dílčích útoků jednoho trestného činu lichvy, kterého se měl dopustit obžalovaný H., je trestným činem. Naopak ve věci za příležitou shledává argumentaci použitou Městským soudem v Praze v usnesení sp. zn. 6 To 69/2012 ze dne 7. března 2012. V citovaném rozhodnutí vyjádřený právní názor, že 12 dílčích útoků trestného činu lichvy, kterého se měl dopustit obžalovaný H., není trestným činem, pokládá navrhovatel za správný.

10. Z tohoto důvodu navrhovatel usnesením sp. zn. 1 T 23/2003 ze dne 20. března 2014 přerušil podle § 224 odst. 5 trestního řádu trestní stíhání obžalovaného H. a věc předložil Ústavnímu soudu, neboť má za to, že ustanovení § 264 odst. 1 trestního řádu o vázanosti soudu prvního stupně právním názorem odvolacího soudu je v rozporu s čl. 82 odst. 1 Ústavy, který zakotvuje nezávislost soudce při výkonu jeho funkce. Navrhovatel založil svou kritiku na tom, že *„má-li být soudce nezávislý, musí se rozhodovat nezávisle a neměl by být vázán právními názory, se kterými odůvodněně nesouhlasí, neboť má být vázán jen zákonem“*.

11. Navrhovatel poukázal na praxi odvolacích soudů, které pojem „právní názor“ zakotvený v ustanovení § 264 odst. 1 trestního řádu velice často chápou a aplikují příliš široce, nejen jako otázky hmotného a procesního práva, nýbrž zahrnují pod něj i otázky ohledně provádění důkazů a jejich hodnocení, přičemž nařizují soudům prvního stupně, jak mají jednotlivé důkazy hodnotit a k jakým závěrům mají na jejich podkladě dospět, a to aniž by odvolací soudy předmětné důkazy samy provedly. Popsaným postupem odvolací soudy jednak nahrazují rozhodovací pravomoc soudů prvního stupně, jejichž činnost se stává zcela nadbytečnou, a současně ohrožují jejich nezávislost, neboť *„pouze nezávislý soud, který důkazy provedl, má mít právo důkazy hodnotit a z toho vyvozovat závěry, a jeho nestrannost nesmí být ohrožována nucením uznat vinným nebo zprostit obžaloby obžalované, když hodnotil důkazy podle svého vnitřního přesvědčení“*.

12. Navrhovatel dále vyslovil názor, že ustanovení § 264 odst. 1 trestního řádu v průběhu doby ztratilo své opodstatnění. Citované ustanovení je nedílnou součástí trestního řádu od jeho účinnosti (tj. od 1. ledna 1962) a do dnešních dnů nebylo nikdy novelizováno, přestože se společenské, politické a právní poměry v mezidobí radikálně změnil. V době totality soudní moc nevykonávaly nezávislé soudy, ale plně se uplatňovala vedoucí úloha KSČ vyjádřená v čl. 4 Ústavy Československé socialistické republiky z roku 1960. Za dané situace bylo tedy žádoucí, aby odvolací soudy v trestních věcech měly prostřednictvím ustanovení § 264 odst. 1 trestního řádu takovou moc nad celým trestním řízením, když je obecně známo, že v té době na vyšší místa, a to nejen v justici, byli dosazováni loajální členové KSČ.

13. Navrhovatel upozornil též na změny, k nimž došlo v soudní soustavě, kdy v minulosti o opravných prostředcích proti rozhodnutím krajského soudu jako soudu

prvního stupně rozhodoval přímo Nejvyšší soud. V současnosti tuto úlohu plní vrchní soudy. Dle náhledu navrhovatele postrádá logiku, aby poměrně velký počet odvolacích soudů, které nemohou sjednocovat rozhodování soudů v trestním řízení, kterážto činnost je vyhrazena Nejvyššímu soudu, vydávaly závazné právní názory.

14. Předložený návrh, jak navrhovatel sdělil, není namířen proti ustanovení § 265s odst. 1 trestního řádu a § 270 odst. 4 trestního řádu, neboť závazné právní názory podle těchto ustanovení přijímá Nejvyšší soud jako vrcholný soudní orgán, který zajišťuje jednotu a zákonnost rozhodování a který zaujímá stanoviska k rozhodovací činnosti soudů [viz § 14 zákona č. 6/2002 Sb., soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích), ve znění pozdějších předpisů]. Krajské soudy, Městský soud v Praze ani vrchní soudy jako soudy odvolací však tuto funkci nevykonávají.

15. Rovněž není tento návrh v rozporu s čl. 2 Protokolu č. 7 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“), tj. právo obžalovaného podat odvolání proti rozsudku, kterým byl soudem prvního stupně uznán vinným trestným činem, nemá být podle Obvodního soudu pro Prahu 8 tímto návrhem dotčeno.

16. Navrhovatel závěrem vyjádřil přesvědčení, že vyhovění podanému návrhu by mělo za následek podstatnou změnu ve výkonu trestní soudní moci, těžiště trestního řízení by se opravdu přesunulo do hlavního líčení před soud prvního stupně, kde se provádí důkazy, došlo by k decentralizaci trestní soudní moci a i k jejímu zrychlení, neboť průtahy v trestním řízení jsou mnohdy způsobeny právě přetahováním soudů prvního stupně s odvolacími soudy, kdy jsou některé trestní věci opakovaně odvolacími soudy rušeny a přikazovány soudům prvního stupně k novému rozhodnutí, a to právě podle ustanovení § 264 odst. 1 trestního řádu. Navíc by došlo ke „zvěrohodnění trestní soudní moci“, neboť ve sdělovacích prostředcích referované trestní věci jsou často mezitímně rozhodovány různými soudními stupni odlišně, což spoluobčané bez právního vzdělání a justiční praxe nechápu.

II.

Vyjádření účastníků řízení a vedlejšího účastníka řízení

17. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky (dále jen „Poslanecká sněmovna“) ve svém vyjádření konstatovala, že napadené ustanovení nebylo od přijetí trestního řádu v roce 1961 ani jednou novelizováno. Zákon č. 141/1961 Sb. byl projednáván Národním shromážděním Československé socialistické republiky v 3. volebním období (12. června 1960 - 12. června 1964) jako sněmovní tisk č. 66. Návrh zákona byl dne 29. listopadu 1961 jednomyslně schválen ve znění písemné zprávy ústavně právního výboru. Důvodová zpráva k návrhu zákona byla ve srovnání s dnešním stavem výrazně stručnější. Zvláštní část důvodové zprávy neobsahovala odůvodnění k jednotlivým paragrafům, ale vztahovala se k jednotlivým hlavám. Výslovné odůvodnění ustanovení § 264 odst. 1 trestního řádu tak důvodová zpráva neobsahuje. Poslanecká sněmovna v závěru pak uvedla, že ponechává na Ústavním soudu, aby v souvislosti s podaným návrhem Obvodního soudu pro Prahu 8 posoudil ústavnost napadeného ustanovení a vydal příslušné rozhodnutí.

18. Senát Parlamentu České republiky (dále jen „Senát“) jako účastník řízení uvedl, že návrhem napadené ustanovení § 264 odst. 1 je součástí trestního řádu ode dne přijetí tohoto zákona Národním shromážděním Československé socialistické republiky, tj. od 29. listopadu 1961. Dané ustanovení obstálo v pozdějších rozsáhlých revizích trestního práva procesního a nebylo nikdy zákonem změněno (novelizováno). Vyjádření k věci, které by vycházelo z přímého projednávání a přijetí předmětného ustanovení § 264 odst. 1 trestního řádu, nebo jeho pozdějších změn, nemohl Senát Ústavnímu soudu podle svých slov poskytnout, neboť daný legislativní počín se uskutečnil před jeho ustavením, k němuž došlo až na konci roku 1996. K dispozici není bohužel (snad s výjimkou diskuse o další existenci vrchních soudů) ani adekvátní prezentace aktuálních názorů v nějaké věcně příbuzné rozpravě Senátu, týkající se oblasti pravomoci a působnosti soudů v hierarchii soudní soustavy. Shodně jako shora označený účastník, Poslanecká sněmovna, ponechal proto Senát rozhodnutí ve věci na úvaze Ústavního soudu.

19. Vláda České republiky (dále jen „vláda“) vstoupila do řízení před Ústavním soudem jako vedlejší účastník a předložila své vyjádření. V jeho úvodu poznamenala, že předložený návrh postrádá relevantní ústavněprávní argumentaci, respektive zcela pomíjí základní postuláty právní nauky, jakož i závěry vyplývající z judikatury Ústavního soudu.

20. Návrhem napadené oprávnění odvolacího soudu vyslovit vůči soudu prvního stupně závazný právní názor a rovněž tomuto soudu nařídit provést úkony a doplnění (§ 264 odst. 1 trestního řádu) vláda označila za jeden ze zásadních principů trestního řízení. Tuto zásadu považuje právní nauka, jakož i Ústavní soud (viz např. náleží Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 615/01 ze dne 20. března 2002) za záruku realizace práva na spravedlivý proces (čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod) a naopak nerespektování právního názoru odvolacího soudu za porušení principu dvojinstančnosti soudního rozhodování, což ve svém důsledku vede k porušení ústavního pořádku (viz např. usnesení Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 3316/09 ze dne 4. listopadu 2010, usnesení sp. zn. I. ÚS 505/02 ze dne 16. dubna 2003, nebo usnesení sp. zn. I. ÚS 211/03 ze dne 17. prosince 2003). Ústavní soud se vyslovil též k mezím oprávnění soudu vyššího stupně, přičemž konstatoval, že z hlediska ústavních záruk nesmí uplatnění instanční pravomoci kolidovat s žádnou ze zásad spravedlivého procesu a odvolací soud není oprávněn nařizovat změnu v hodnocení důkazů. Instanční cestou nelze vnutit nižšímu soudu vlastní hodnocení důkazů (viz zejména náleží Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 608/06 ze dne 29. dubna 2008, bod 14 a tam uvedená judikatura, obdobně náleží sp. zn. II. ÚS 254/08 ze dne 18. listopadu 2008 nebo také náleží sp. zn. III. ÚS 1104/08 ze dne 19. března 2009).

21. Vláda na podkladě výše uvedeného stručného přehledu relevantních rozhodnutí Ústavního soudu uvedla, že nemá pochybnost o ústavnosti zásady vyjádřené v § 264 odst. 1 trestního řádu s tím, že její uplatňování musí dostát ústavním mezím. Ustanovení samotné je tedy nikoliv porušením práva na spravedlivý proces, ale jeho vyjádřením. Případné porušení procesních práv účastníků řízení například právě nedodržením ústavních mezí uplatňování zásady podle v § 264 odst. 1 trestního řádu v konkrétním soudním řízení není důvodem pro zrušení tohoto ustanovení. Vláda proto navrhla, aby Ústavní soud návrh vyhodnotil jako zjevně neopodstatněný, případně jej zamítl.

III.

Replika navrhovatele

22. Navrhovatel ve své replice k vyjádření vlády souhlasil, že oprávnění odvolacího soudu přezkoumat rozhodnutí soudu nalézacího je součástí práva na spravedlivý proces. Ke zrušení daného oprávnění jeho návrh podle něj nesměruje, nýbrž má zamezit situacím, kdy odvolací soud po vrácení věci k novému projednání a rozhodnutí nutí nalézacímu soudu, jenž předtím zhodnotil důkazy podle svého nejlepšího přesvědčení, vlastní hodnocení důkazů a z něj vycházející právní názory, kterýžto postup právu na spravedlivý proces naopak odporuje.

23. Navrhovatel dovozoval, že těžiště rozhodování o vině a trestu má být v hlavním líčení, nikoliv ve veřejném či neveřejném zasedání konaném za účelem projednání odvolání. Argumentoval tím, že je to právě hlavní líčení, v jehož průběhu se plně uplatní základní zásady trestního řízení, jmenovitě zásady veřejnosti, ústnosti, bezprostřednosti a volného hodnocení důkazů, které představují výchozí atributy spravedlivého procesu. U hlavního líčení je přirozené, že je přítomna veřejnost, že nalézací soud rozhoduje na základě ústního přednesu stran a ústně provedených důkazů, tedy důkazů, se kterými se bezprostředně seznámil, v důsledku čehož má nejlepší podmínky pro jejich hodnocení. Naproti tomu odvolací soudy rozhodují často v neveřejném zasedání (§ 263 trestního řádu), tj. mimo kontrolu společnosti nad výkonem soudnictví formou tzv. kabinetní justice, a hodnotí důkazy, aniž by se s nimi ústně a bezprostředně seznámily, což nelze označit za spravedlivý proces.

24. Případné zrušení ustanovení § 264 odst. 1 trestního řádu by podle navrhovatele vyústilo k posílení apelačního prvku u odvolání. Přestože po novele trestního řádu z roku 2001 (zákon č. 265/2001 Sb.) je opravné řízení vybudováno na kombinaci principu apelačního a kasačního, s důrazem na princip apelační, je rozhodovací praxe odvolacích soudů jiná. Upřednostňuje stále více kasační před apelačním principem, což znamená, že zjistí-li odvolací soudy nesprávnost napadeného rozhodnutí, věc zruší a odkáže ji k novému projednání a rozhodnutí s odůvodněním, že doplnění dokazování, které si vymínily, je rozsáhlé a v odvolacím řízení obtížně proveditelné. Pouze v ojedinělých případech odvolací soudy doplňují dokazování, ač tak mohou činit častěji (viz § 259 odst. 1 trestního řádu). Případné zrušení napadeného ustanovení by tedy odvolací soudy přimělo „*více přemýšlet, jak o věci rozhodnout*“. Navrhovatel současně naznačil možný postup odvolacího soudu i pro případ, že by pochybení nalézacího soudu odůvodňovalo nové rozhodnutí ve věci, zejména by se jednalo o situace, kdy nalézací soud nesprávně zprostil obžalovaného obžaloby, ač ho měl uznat vinným. Opačná situace nepřichází v úvahu, neboť i odvolací soud může obžalovaného viny zprostit. Podle navrhovatele by pak odvolací soud měl v odůvodnění svého rozhodnutí nikoliv imperativním, ale vysvětlujícím způsobem zdůvodnit, proč je rozhodnutí nalézacího soudu vadné a nastítnit jiné v úvahu přicházející možnosti hodnocení důkazů. Pokud by i poté nalézací soud setrval na svém hodnocení důkazů, buď by odvolací soud přesvědčil o správnosti svého názoru, nebo by odvolací soud přikročil k tomu, že podle § 262 trestního řádu nařídí, aby věc byla projednána v novém složení senátu, jež by po novém dokazování provedl vlastní hodnocení důkazů.

IV.

Upuštění od ústního jednání

25. Ústavní soud seznal, že ústní jednání by nemohlo přinést významný posun v objasnění věci, než jaké plyne z písemných úkonů účastníků řízení. S ohledem na ustanovení § 44 zákona o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 404/2012 Sb., není třeba se dotazovat účastníků řízení na jejich postoj k této otázce, proto bylo možno ve věci rozhodnout bez konání ústního jednání.

V.

Dikce napadeného ustanovení

26. Ustanovení § 264 odst. 1 trestního řádu zní:

§ 264

Řízení u soudu prvního stupně po zrušení rozsudku

- (1) Soud, jemuž věc byla vrácena k novému projednání a rozhodnutí, je vázán právním názorem, který vyslovil ve svém rozhodnutí odvolací soud, a je povinen provést úkony a doplnění, jejichž provedení odvolací soud nařídil.

VI.

Aktivní legitimace navrhovatele

27. Podle čl. 95 odst. 2 Ústavy, dojde-li soud k závěru, že zákon, jehož má být při řešení věci použito, je v rozporu s ústavním pořádkem, předloží věc Ústavnímu soudu. Toto oprávnění je dále konkretizováno v § 64 odst. 3 zákona o Ústavním soudu, podle něhož může soud u Ústavního soudu podat návrh na zrušení zákona nebo jeho jednotlivých ustanovení. Podmínkou meritorního projednání takového návrhu je naplnění dikce čl. 95 odst. 2 Ústavy v tom smyslu, že se musí jednat o zákon, jehož má být při řešení věci použito, tzn. zákon nebo jeho ustanovení, jež je navrhováno ke zrušení, mají být navrhovatelem přímo aplikovány při řešení konkrétního sporu. Ústavní soud shledal tuto podmínku naplněnou, neboť aplikace napadeného ustanovení navrhovatelem je v trestní věci vedené pod sp. zn. 1 T 23/2009 po zrušení jím vydaného rozsudku odvolacím soudem a vrácení věci k novému projednání nevyhnutelná, přičemž na posouzení ústavnosti tohoto ustanovení závisí další postup navrhovatele v daném trestním řízení.

VII.

Ústavní konformita legislativního procesu přijetí napadeného ustanovení

28. Ústavní soud má v souladu s ustanovením § 68 odst. 2 zákona o Ústavním soudu v řízení o zrušení zákonů a jiných právních předpisů povinnost zjišťovat, zda napadený zákon, resp. jeho část, byl přijat a vydán v mezích Ústavou stanovené kompetence a ústavně předepsaným způsobem. Jak vyplývá již z vyjádření účastníků řízení,

ustanovení § 264 odst. 1 bylo součástí původního znění trestního řádu z roku 1961 a nikdy nebylo dotčeno žádnou novelizací. Hodnocení legislativního procesu by tedy znamenalo posuzovat soulad s již neplatnými ústavními předpisy platnými v době přijetí zákona. Vycházejí z § 66 odst. 2 zákona o Ústavním soudu, podle kterého je nepřijatelný návrh, jestliže ústavní zákon, s nímž je podle návrhu přezkoumávaný předpis v rozporu, pozbyl před doručením návrhu Ústavního soudu platnosti, tak Ústavní soud uvádí, že v případě právních předpisů vydaných před nabytím účinnosti Ústavy dne 1. ledna 1993 je oprávněn přezkoumávat pouze jejich obsahový soulad se stávajícím ústavním pořádkem, nikoliv však ústavnost procedury jejich vzniku a dodržení normotvorné kompetence [srov. nález sp. zn. Pl. ÚS 10/99 ze dne 27. října 1999 (N 150/16 SbNU 115; 290/1999 Sb.)]. Z tohoto důvodu Ústavní soud splnění shora uvedených požadavků nezhodnotil.

VIII.

Meritorní přezkum návrhu

29. Předně je třeba připomenout, že obdobnými až téměř totožnými návrhy se již Ústavní soud zabýval. Svým nálesem sp. zn. Pl. ÚS 37/03 ze dne 11. ledna 2005 (N 5/36 SbNU 35; 93/2005 Sb.) zamítl návrh Okresního soudu v Ústí nad Orlicí na zrušení ustanovení § 226 odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád. Okresní soud podal tento návrh z podnětu žalobce. Ten na základě konkrétní situace v projednávaném sporném řízení tvrdil, že „v případě, že by soud prvního stupně postupoval dle uvedeného (podle § 226 odst. 1 o. s. ř. závazného) právního názoru, byl by porušen čl. 6 odst. 1 Úmluvy, neboť by nešlo o rozhodnutí spravedlivé.“ Ve výše citovaném nálezu Ústavní soud dospěl k závěru, že napadené ustanovení „není v rozporu s ústavním pořádkem nebo mezinárodní smlouvou podle čl. 10 Ústavy ve smyslu čl. 1 a čl. 112 odst. 1 Ústavy.“ Při přijetí právě citovaného závěru se Ústavní soud neztotožnil „...s názorem navrhovatele, že by mělo být zrušeno ustanovení § 226 odst. 1 o. s. ř., které je ustanovením zcela odpovídajícím kasačnímu principu, kterým se řídí odvolací řízení upravené v občanském soudním řádu. Pokud by mělo být zrušeno, pak by toto samo odvolací řízení ztrácelo smysl. Jedná se o ustanovení, které je po celou dobu existence občanského soudního řádu aplikováno bez jakýchkoli problémů. V této souvislosti je třeba upozornit, že kasační princip je obecným principem civilního procesu, který je využíván i v mnohých ostatních státech Evropy. Jde o institut tradiční, zhruba v dnešní podobě se s ním lze setkat již na konci 19. století a u nás byl uplatňován zhruba v dnešních intencích i celé století dvacáté. K výčtu argumentů ve prospěch zachování stávající dikce § 226 odst. 1 o. s. ř. lze doplnit, že i popisovaný institut je tradičním, praxí prověřeným a dosud ústavně nezpochybnitelným stavebním kamenem civilního procesu. Ze shora vylíčeného vyplývá, že vázanost soudu nižšího stupně právním názorem soudu vyššího je provedením ústavního principu práva na soudní ochranu a spravedlivý proces, jeho integrální součástí, nikoli překážkou.“...

30. Tematicky ještě bližší je usnesení Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 41/2000 ze dne 20. 2. 2001 (U 7/21 SbNU 493). Tímto usnesením Ústavní soud odmítl pro zjevnou neopodstatněnost návrh Krajského soudu v Plzni na zrušení ustanovení § 270 odst. 4 věty druhé trestního řádu, ve znění pozdějších předpisů, které je vymezeno slovy „a je povinen provést procesní úkony, jejichž provedení Nejvyšší soud nařídil“. Podle navrhuje senátu Krajského soudu v Plzni je napadené ustanovení „...v rozporu s ústavním principem nezávislosti soudcovské moci a v daném případě zřejmě i se

zásadou presumpce nevinoty, neboť aplikace tohoto ustanovení v citovaném rozsudku Nejvyššího soudu ČR z 24. 5. 2000 neumožňuje jiné rozhodnutí než potvrzení viny, tedy potvrzení odsuzujícího rozsudku, snad s případnými drobnějšími doplněními.“... Ústavní soud dovodil, že „...napadené ustanovení je zcela ve shodě s účelem trestního řádu. Procesní pravidla tak, jak jsou – alespoň ve své podstatě – shodně vtělena do všech současných procesních řádů, jsou historicky vzato výsledkem mnoha zkušeností a ve svých postulátech představují jednotnou a v podstatě i pevnou formu řízení, která do nemalé míry, vždy však výrazně, předurčuje zákonnost konečného rozhodnutí. S ohledem na výše uvedené neshledal Ústavní soud ustanovení § 270 odst. 4 trestního řádu, které je vymezeno slovy „a je povinen provést procesní úkony, jejichž provedení Nejvyšší soud nařídil“ v rozporu s ústavním pořádkem České republiky.“...

31. Ústavní soud považuje za vhodné připomenout, že princip vázanosti soudu nižší instance právním názorem soudu vyšší instance po kasaci prvoinstančního rozhodnutí v trestních věcech je pravidelně uznáván též v procesních úpravách zahraničních demokratických zemí. Jako příklad je možno uvést ustanovení § 358 odst. 1 německého trestního řádu (dStPO) nebo ustanovení § 293 odst. 2 rakouského trestního řádu (öStPO). Také judikatura zahraničních ústavních soudů aprobovala tento princip jako ústavně souladný (viz např. rozhodnutí německého Spolkového ústavního soudu (BVerfGE 12, 67, 71).

32. Na svých závěrech učiněných ve shora citovaných rozhodnutích Ústavní soud nemá důvod něco měnit. Použitou argumentaci lze plně vztáhnout i na tento návrh. Stejně jako v předchozích dvou případech tak i v tomto vedl k podání návrhu nesouhlas obecného soudu s rozhodnutím soudu dovolacího (odvolacího). Byl to nesouhlas se závazným právním názorem těchto soudů a s jejich pokyny pro další postup v řízení. Rovněž z návrhu navrhovatele – Obvodního soudu pro Prahu 8 je zřejmá nespokojenost navrhovatele s rozhodnutím odvolacího soudu, kterému se odmítá podrobit. Kritizuje toto konkrétní rozhodnutí a obecně i praxi odvolacích soudů. Rozpor napadeného ustanovení s ústavním pořádkem pak dovozuje z toho, že má sám rozhodnout podle právního názoru, se kterým nesouhlasí nebo který již zasahuje do jeho výlučného práva na hodnocení důkazů.

33. S ohledem na výše uvedené je vhodné připomenout úlohu Ústavního soudu. Podle článku 83 Ústavy je Ústavní soud soudním orgánem ochrany ústavnosti. Mezi jeho pravomoci náleží i rozhodovat o zrušení zákonů nebo jejich jednotlivých ustanovení, jsou-li v rozporu s ústavním pořádkem [čl. 87 odst. 1 písm. a) Ústavy]. Podle článku 95 odst. 2 Ústavy předloží soud věc Ústavnímu soudu, dojde-li k závěru, že zákon, jehož má být při řešení věci použito, je v rozporu s ústavním pořádkem.

34. Skutečnost, že nalézací soud zásadně (a někdy třeba i důvodně) nesouhlasí s postupem a se závěry odvolacího soudu, nezakládá protiústavnost napadeného ustanovení. To již bylo dostatečně vysvětleno v předchozí shora citované judikatuře Ústavního soudu. Nelze vyloučit, že odvolací soud překročí své pravomoci a nevhodně zasáhne do pravomoci soudu nalézacího. Takový postup je však nutno napravit cestou mimořádných opravných prostředků. V úvahu připadá i ústavní stížnost. Tyto nástroje jsou však plně v rukou účastníků řízení. Ústavní soud již v minulosti nastínil meze pokynů odvolacího soudu. Zde lze odkázat na velmi přiléhavé vyjádření vlády v bodě

20 tohoto usnesení a zejména na tam citovaný náleží Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 608/06. Není úkolem Ústavního soudu řešit spory mezi jednotlivými stupni soudů.

35. Prakticky totožnou problematiku již Ústavní soud řešil a navrhovatel nepředložil v ústavní rovině žádnou novou argumentaci. Ústavní soud neshledal, že by napadené ustanovení bylo v rozporu s ústavním zákonem. Proto v souladu s ustanovením § 70 odst. 2 zákona o Ústavním soudu návrh zamítl.

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 26. ledna 2016

Pavel Rychetský
předseda Ústavního soudu